

Teplan, Dušan

Mikuláš Bakoš ako univerzitný pedagóg

Slavica litteraria. 2023, vol. 26, iss. 2, pp. 75-88

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2023-2-8>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79439>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20240202

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Mikuláš Bakoš ako univerzitný pedagóg

Dušan Teplan (Nitra)

Abstrakt

Mikuláš Bakoš (1914–1972) sa zaraďuje medzi kľúčové osobnosti slovenskej literárnej vedy 20. storočia. Z jeho kariéry bola doposiaľ najmenej zmapovaná pedagogická činnosť na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Cieľom tejto štúdie je ozrejmiť, ako sa jeho pôsobenie v úlohe pedagóga vyvíjalo a aké okolnosti na to vplývali. Súčasť príspevku tvorí bližšia charakteristika Bakošových prednášok a tematických plánov, ktoré vypracoval pre potreby seminárnych cvičení. Spolu s tým je venovaná pozornosť aj spomienkam jeho bývalých študentov. Príspevok si kladie za cieľ vyplniť jedno z bielych miest v poznávaní Bakošovej osobnosti.

Kľúčové slová

Mikuláš Bakoš; Univerzita Komenského v Bratislave; univerzitné prednášky; tematické plány; štrukturalizmus; marxizmus

Abstract

Mikuláš Bakoš as a University Lecturer

Mikuláš Bakoš (1914–1972) was one of the key figures of 20th-century Slovak literary science. The least mapped of his career so far has been his pedagogical activity at the Faculty of Arts of Comenius University in Bratislava. The aim of the study is to clarify how his work as a university lecturer developed and what circumstances influenced it. The paper includes a more detailed characterization of Bakoš's lectures and thematic plans, which he developed for the needs of seminar exercises. Along with this, attention is also given to the recollections of his former students. The paper aims to fill one of the white spaces in the knowledge of Bakoš's personality.

Key words

Mikuláš Bakoš; Comenius University in Bratislava; university lectures; thematic plans; structuralism; marxism

Mikuláš Bakoš patril medzi zakladajúce osobnosti modernej literárnej vedy na Slovensku. Okrem toho, že mal výrazný podiel na teoreticko-metodologickom ukotvení domáceho myslenia o literatúre, prispel k rozvoju viacerých odborných disciplín vrátane historickej poetiky, literárnej komparatistiky alebo verzológie a osobitne vyvíjal aj organizátorskú prácu. Veľká časť jeho aktivít už bola zhodnotená v rôznych štúdiách, zborníkoch a monografiách,¹ no existujú aj také, ktorým sa doteraz väčšia pozornosť nevenovala. Jednou z nich je pôsobenie v úlohe pedagóga na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Ak odhliadneme od niekoľkých drobných zmienok, táto oblasť jeho kariéry doposiaľ stála mimo záujmu odbornej verejnosti. Príčinou toho môže byť aj fakt, že ako univerzitný pedagóg nepresadzoval vedecké postoje, ktoré s jeho osobnosťou spájame najčastejšie. Možno dokonca povedať, že sa s nimi dostal do rozporu, ale na to už poukážeme v tejto štúdií. Jej hlavným cieľom priblížiť, ako sa Bakošova univerzitná dráha vyvíjala a čo na ňu vplývalo.

Mikuláš Bakoš na univerzitnej pôde

Získať miesto pedagóga na bratislavskej univerzite sa M. Bakošovi spočiatku nedarilo. Prvýkrát sa o to pokúsil po úspešnej obhajobe svojej dizertačnej práce na začiatku roka 1938, no z neznámych dôvodov miesto nedostal. Po získaní doktorátu pracoval najskôr ako učiteľ slovenčiny na jednom z bratislavských gymnázií, potom ako knihovník v Univerzitnej knižnici. O niečo bližšie k svojmu cieľu bol v máji 1940, keď sa na univerzite habilitoval pre odbor literárnej estetiky, v tomto prípade však celú vec prekazil fakt, že od vedenia univerzity nezískal tzv. *venia docendi*, teda oficiálne povolenie vyučovať. Podľa jeho vlastných slov to malo súvis s kritickým postojom, ktorý vtedy zaujímal k spoločenským pomerom na Slovensku vrátane politiky vládnucej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.² Obrat nastal až v roku 1945, keď po získaní tohto povolenia dostal aj príležitosť pôsobiť na univerzite.³ Ako pedagóg tam zotrval až do roku 1960, potom ešte pracoval tri roky v Ústave slovenskej literatúry SAV a od roku 1964 v Ústave svetovej literatúry a jazykov SAV.

V povojnových rokoch pôsobil M. Bakoš na univerzite ako súkromný docent. Podľa vtedajšieho úzu išlo o typ pedagóga, ktorý mohol na univerzite prednášať, hoci nebol jej zamestnancom. Táto situácia plynula z faktu, že po vojne pracoval na plný úväzok ako generálny tajomník Slovenskej akadémie vied a umení a jeden rok bol aj poslancom za Komunistickú stranu Slovenska v Slovenskej národnej rade. Tieto profesie ho zamestnávali natoľko, že sa pedagogickej činnosti nemohol venovať naplno. Riadnym zamest-

1 Porov. PAŠTEKOVÁ, Soňa – TEPLAN, Dušan (Eds.): *Mikuláš Bakoš – pluralitný literárny vedec v metodologickej diskusii dneška*. Bratislava: Veda, 2022; TEPLAN, Dušan (Ed.): *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016 a i.

2 Túto skutočnosť spomenul M. Bakoš v niekoľkých biografických dotazníkoch, ktoré počas svojho života vypísal. Dnes sú sprístupnené v Národnom biografickom ústave Slovenskej národnej knižnice v Martine.

3 *Soznam osôb, ústavov a štátnych skúšobných komisií podľa stavu na začiatku študijného roku 1946/1947*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1946, s. 28–29.

nancom univerzity sa stal až v roku 1948, keď bol aj vymenovaný za profesora estetiky a literárnej vedy.⁴

Od roku 1945 vyučoval M. Bakoš v estetickom seminári, čo bolo dobové označenie pre jeden z nosných odborov vied o umení.⁵ Keď sa stal v roku 1948 profesorom, bol zvolený za jeho riaditeľa, pričom asistentov mu robili Michal Bartko, Ján Bodnár a Vojtech Filkorn.⁶ O rok neskôr začal súbežne viesť aj divadelný seminár, no podľa dostupných informácií malo ísť len o prechodné opatrenie.⁷ Keď sa v roku 1950 združili umenovedné odbory do jedného celku a vznikla Katedra vied o umení, opäť pôsobil vo vedúcej funkcii.⁸ Okrem obdobia, keď bol zadržovaný vo vyšetrovacej väzbe pre podozrenie z ekonomickej trestnej činnosti, viedol toto pracovisko nepretržite až do svojho odchodu z univerzity v roku 1960. Jeho kolegami na katedre boli napríklad Elena Dubnická, Radislav Matuščík, Ján Števec alebo Tomáš Štrauss.⁹ Popri tom vyučoval ešte na Katedre slovenského jazyka a literatúry, kde vtedy pôsobili osobnosti ako Andrej Mráz, Milan Pišút či Ján Stanislav.¹⁰

Z rôznych ročeniek či príležitostných zborníkov vyplýva, že medzi rokmi 1945 až 1960 bol M. Bakoš poverený učením viacerých predmetov. Najdlhšie – takmer počas celého pôsobenia na univerzite – zabezpečoval výučbu teórie literatúry. Z predmetu mával prednášky, ako aj seminárne cvičenia. Ďalšie disciplíny sa v jeho rozvrhu menili už v závislosti od aktuálnych potrieb. V povojnových rokoch viedol predmety ako estetika divadla a filmu, metódy literárnej vedy, problémy sociológie umenia, štruktúra básnického diela, teória umeleckej kritiky, úvod do estetiky a i.¹¹ Niektoré z nich boli aj dvojsemestrálne, ako napríklad prvý z menovaných. Špecifická situácia nastala po roku 1948, keď sa stotožnil so spoločenskými zmenami po uchopení moci komunistami.¹² Medzi jeho predmety pribudli aj také, ktoré mali tejto realite ideovo zodpovedať. Napríklad v akademickom roku 1949/1950 učil popri teórii literatúry či metódach literárnej vedy predmety ako

4 Za profesora bol M. Bakoš vymenovaný rozhodnutím československého prezidenta Klementa Gottwalda zo dňa 31. 7. 1948 s účinnosťou od 1. 4. 1948.

5 Estetický seminár na bratislavskej univerzite vznikol v roku 1932. Počas prvých piatich rokoch jeho existencie ho viedol český literárny vedec a estetik Jan Mukařovský, po ňom to boli Jozef Tvrďý (1938) a Anton Štefánek (1939–1947).

6 *Soznam osôb, ústavov a štátnych skúšobných komisií podľa stavu na začiatku študijného roku 1948/1949*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1948, s. 75.

7 *Soznam osôb, vedeckých odborov, seminárov a prednášok. Študijný rok 1949/1950*. Bratislava: Filozofická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave, 1949, s. 9.

8 VARSÍK, Branislav (Ed.): *Päťdesiat rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1969, s. 345.

9 *Zoznam prednášok na Filozofickej fakulte v školskom roku 1958/1959*. Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1958, s. 18–19.

10 Tamže, s. 20–21.

11 *Soznam prednášok, ktoré budú na Slovenskej univerzite v Bratislave v letnom semestri študijného roku 1947/1948*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1947, s. 34.

12 M. Bakoš podporoval politiku komunistickej strany už od roku 1945, keď sa aj stal jej členom a zastupoval ju ako poslanec v Slovenskej národnej rade. Porov. TEPLAN, Dušan (Ed.): *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016, s. 180–182; VARSÍK, Branislav (Ed.): *Päťdesiat rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1969, s. 330.

umenie v triednej spoločnosti alebo socialistický realizmus.¹³ Tento stav trval do polovice päťdesiatych rokov, následne už tieto predmety nemal. Ako príklad možno spomenúť akademický rok 1958/1959, keď okrem teórie literatúry viedol iba kapitoly z poetiky a textológiu.¹⁴

Okrem pedagogickej činnosti vyvíjal M. Bakoš na univerzite rôzne iné aktivity. Zvlášť výrazné to bolo po roku 1948, keď sa stal jej zamestnancom. Už v tom roku bol zvolený za predsedu komisie pre reformu vysokoškolského štúdia, ktorej cieľom bolo upraviť spôsob a náplň vyučovania na univerzite podľa zásad komunistickej ideológie.¹⁵ Viacero rokov pôsobil aj vo vedeckej rade univerzity, kde spolu s inými kolegami dozeral na kvalitu vysokoškolského štúdia a zároveň na kariérny rozvoj akademických pracovníkov. Doposiaľ sme nezistili, či mal niekedy ambíciu pôsobiť aj v riadiacich funkciách, napríklad ako dekan filozofickej fakulty či rektor univerzity, no faktom zostáva, že tieto funkcie nikdy nezastával.

Treba zdôrazniť, že M. Bakoš nastúpil na dráhu univerzitného pedagóga v čase, keď nastávali v jeho vedeckej orientácii zmeny. Ako je dobre známe, spočiatku svoj výskum profiloval podľa princípov ruského formalizmu a pražského štrukturalizmu. Prejavovalo sa to najmä v zohľadňovaní imanentných zákonitostí literatúry spolu s vyzdvihovaním jej estetickej funkcie. Túto orientáciu potvrdila už jeho prvá monografia *Vývin slovenského verša* z roku 1939, kde charakterizoval vnútorné premeny verša v slovenskej poézii od polovice 19. storočia po medzivojnového obdobia.¹⁶ Okrem toho možno uviesť aj knihu s názvom *Teória literatúry*, ktorú mal pripravenú na vydanie zhruba v rovnakom čase, hoci pre rôzne ťažkosti vyšla až o pár rokov neskôr.¹⁷ Do tejto publikácie zahrnul svoje preklady prác od významných predstaviteľov ruského formalizmu, ako boli Boris Ejchenbaum, Roman Jakobson, Viktor Šklovskij, Jurij Tyňanov a i. Antológia mala prispieť k zvedčeniu slovenskej literárnej vedy, ktoré bola dovtedy poznačená náhodným improvizovaním a eklekticizmom.

Už pred skončením druhej svetovej vojny však začal M. Bakoš hľadať možnosti, ako zdôrazniť spoločenskú podmienenosť literatúry a sprístupniť tak jej výklad aj nad rámce uvedených vedeckých smerov. Príznačné sú z tohto hľadiska jeho články ako *Problémy sociológie literatúry* (1943) alebo *K problémom sociológie umenia* (1946), kde svoj výskum posunul smerom k sociologickému chápaniu literárnych javov.¹⁸ Zásadný zlom potom prišiel po roku 1948, keď sa od formalistického a štrukturalistického výskumu literatúry

13 *Soznam osôb, vedeckých odborov, seminárov a prednášok. Študijný rok 1949/1950.* Bratislava: Filozofická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave, 1949, s. 42.

14 *Zoznam prednášok na Filozofickej fakulte v školskom roku 1958/1959.* Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1958, s. 51–52.

15 VARSÍK, Branislav (Ed.): *Päťdesiat rokov Univerzity Komenského v Bratislave.* Bratislava: Univerzita Komenského, 1969, s. 332–333.

16 BAKOŠ, Mikuláš: *Vývin slovenského verša.* Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1939.

17 BAKOŠ, Mikuláš (Ed.): *Teória literatúry. Výbor z „formálnej metódy“.* Trnava: Urbánek a spol., 1941.

18 BAKOŠ, Mikuláš: *Problémy sociológie literatúry.* In: SCHÜCKING, Levin Ludwig: *Sociológia literárneho vkusu.* Trnava: Urbánek a spol., 1943, s. 5–12; *K problémom sociológie umenia.* Philosophica Slovaca 1, 1946, s. 233–236.

dištancoval a prihlásil sa k marxistickému prístupu.¹⁹ Ako bádateľ sa zamerl hlavne na hľadanie spojitostí medzi literárnou tvorbou a jej sociálno-triednymi determinantmi, ako o tom svedčia aj knižné práce *Stalin a umenie* (1953) a *Literatúra a nadstavba* (1960).²⁰ K dedičstvu ruského formalizmu a štrukturalizmu sa začal opätovne hlásiť až v šesťdesiatych rokoch, no to už ako pedagóg nepracoval.

Počas pätnástich rokov svojho pôsobenia na univerzite odučil M. Bakoš veľké množstvo študentov. Z tých, ktorí sa neskôr presadili v literárnej vede či estetike, možno spomenúť aspoň Albína Bagina, Jozefa Boba, Oskára Čepana, Štefana Druga, Dionýza Ďurišina, Michala Gáfrika, Milana Hamadu, Rudolfa Chmela, Jána Gregorca, Pavla Mazáka, Mariannu Prídavkovú-Minárikovú, Júliusa Nogeho, Vladimíra Petríka, Karola Tomiša alebo Viliama Turčányho. Všetci menovaní sa stali v druhej polovici 20. storočia významnými predstaviteľmi svojich disciplín a značne prispeli aj k ich ďalšiemu rozvoju. Vystáva len otázka, do akej miery mal práve M. Bakoš vplyv na ich vedecký rast. Väčšinu z nich totiž vyučoval až po roku 1948, keď v jeho odbornom zameraní nastali už spomenuté zmeny. Niektorí dokonca v spomienkach priznali, že ako univerzitný pedagóg nenaplnil ich očakávania, dané najmä znalosťou jeho starších prác. Z tohto hľadiska, ako si to ukážeme aj na konkrétnych príkladoch, bolo pre nich Bakošovo pôsobenie na univerzite sklamaním.

Z pozostalosti

V pozostalosti M. Bakoša sa nachádzajú viaceré druhy dokumentov, ktoré podávajú priame svedectvo o jeho pôsobení na Univerzite Komenského v Bratislave. Ide o tematické plány, prednáškové texty, prezenčné listiny alebo rôznu korešpondenciu. Podľa týchto dokumentov možno pomerne presne určiť, akú mala Bakošova pedagogická činnosť náplň.

V najväčšom počte sa uchovali tematické plány pre seminárne cvičenia.²¹ Každý z nich potvrdzuje, že M. Bakoš pristupoval k ich tvorbe systematicky. Zakaždým mal jasnú predstavu, akú budú mať jednotlivé semináre štruktúru, čo bude ich obsahom a aké by mali mať študenti v závere semestra vedomosti. Tematické plány si zapisoval zväčša na písacom stroji, zachovali sa však aj také, ktoré napísal rukou. Ich formálna podoba sa len málokedy menila, viac-menej bola vždy rovnaká – v hornej časti sa uvádza názov predmetu spolu s ďalšími orientačnými údajmi (ročník, akademický rok a pod.), potom nasleduje rozpis tém podľa seminárov a v závere je uvedená povinná literatúra.

Prvé plány pre seminárne cvičenia vypracoval M. Bakoš až v akademickom roku 1948/1949, keďže dovtedy viedol na univerzite len prednášky. Vôbec prvý plán, ktorý pripravil, bol určený študentom estetického seminára v zimnom semestri daného roka. Tému seminára tvorila teória umeleckej kritiky, pričom jeho hlavnou náplňou bolo

19 Porov. BAKOŠ, Mikuláš: *Proti kozmopolitizmu v literárnej vede*. Nové slovo 8, 1951, č. 19, s. 383–384.

20 BAKOŠ, Mikuláš: *Stalin a umenie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1953; *Literatúra a nadstavba. Metodologické štúdie k dejinám slovenskej literatúry*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1960.

21 Tieto plány sú uložené v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, fond M. Bakoš, sign. 190 AN 14 a 190 AO 14.

štúdiom reprezentatívnych prác z uvedenej oblasti. Pre svojich študentov vybral M. Bakoš kritické články a eseje od Alexandra Matušku, Andreja Mráza, Zoltána Rampáka alebo F. X. Šaldu, no už vtedy medzi nimi nechýbali ani texty spadajúce do okruhu marxistickej kritiky. Išlo napríklad o práce ruského teoretika Georgija Valentinoviča Plechanova. Ešte viac sa Bakošov príklon k marxistickému chápaniu literatúry prejavil v nasledujúcom semestri, keď pre študentov estetického seminára vypracoval tematický plán s ústrednou témou umenie a triedny vývin v spoločnosti. Osobitnú pozornosť venoval otázkam plyúcim z marxistického pohľadu na spoločenskú podmienenosť umenia, o povahe seminára však veľa prezrádza aj zoznam povinnej literatúry. Jeho súčasť tvorili nosné práce od Friedricha Engelsa (*Vývin socializmu od utópie k vede*, 1946), Vladimira Iljiča Lenina (*Tri pramene a tri súčiastky marxizmu, O straníckosti literatúry*, obe 1949), Anatolija Vasilieviča Lunačarského (*Socialistický realizmus*, 1948), Georgija Valentinoviča Plechanova (*K otázke úlohy osobnosti v dejinách*, 1947), Josifa Vissarionoviča Stalina (*O dialektickom a historickom materializme*, 1945) alebo Leonida Ivanoviča Timofejeva (*Socialistický realizmus*, 1948).²²

V neskoršom období svojho pôsobenia na univerzite sa M. Bakoš naďalej pridŕžoval uvedeného chápania literatúry. Nič zásadné sa nezmenilo ani v druhej polovici päťdesiatych rokov, ako to ilustrujú aj jeho plány pre semináre cvičenia z teórie literatúry, ktoré vypracoval medzi rokmi 1957 až 1959. So svojimi študenti vtedy preberal otázky socialistického realizmu a venoval sa aj vzťahu medzi literatúrou a triednym rozvrstvením spoločnosti. Z tohto rámca vybočovalo len zopár seminárov, na ktorých sa zaoberal problematikou modernosti v literatúre či otázkami veršovej štruktúry. Možno predpokladať, že inak koncipoval aj hodiny z takých predmetov ako kapitoly z poetiky či textológie, no nevieme to potvrdiť, keďže sa nezachovali žiadne doklady.

Záverom k tejto problematike už iba drobná poznámka. Do tematických plánov si M. Bakoš zapisoval aj mená študentov, ktorí mali referovať o vybraných témach z príslušného predmetu. Na ilustráciu možno spomenúť tematický plán z teórie literatúry, vypracovaný pre seminárne cvičenia v zimnom semestri 1957/1958. Z dokumentu sa napríklad dozvedáme, že Bakošov študent Ján Majerník (neskôr známy ako básnik, prekladateľ a publicista) referoval počas šiesteho seminára o problémoch socialistického realizmu a František Kočiš (ktorý sa po štúdiách uplatnil ako jazykovedec) o dva týždne neskôr predstavil dielo Hippolyta Taina *Filozofia umenia*. Dnes už nevieme povedať, akú mali tieto referáty podobu a ako boli posudzované, no je zrejmé, že M. Bakoš im pripisoval značný význam. Každý študent mal počas semestra spracovať jednu tému a následne ju aj prezentovať na seminári.

Ďalšiu dôležitú skupinu dokumentov, ktoré približujú Bakošovo pôsobenie na univerzite, tvoria prednáškové texty. Je trochu prekvapivé, že v úplnej podobe sa zachovali len jeho prednášky z rokov 1945 až 1948. Patria sem napríklad prednášky z predmetu problémy sociológie umenia, ktorý vyučoval v letnom semestri 1945/1946.²³ Predmet bol určený pre študentov estetického seminára a mal za cieľ ukázať, ako sa estetika stavia k sociálnym aspektom umenia. Túto problematiku si M. Bakoš nevybral náhodne, keďže

22 Pri každom titule je uvedený rok slovenského vydania.

23 Prednášky sú uložené v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, fond M. Bakoš, sign. 190 Z 37.

sa jej začal ako literárny vedec venovať už počas druhej svetovej vojny. V tomto prípade mohol svoj aktuálny výskum spojiť s pedagogickou činnosťou.

Prednášky z uvedeného predmetu rozčlenil M. Bakoš do niekoľkých častí. Na začiatku venoval pozornosť štruktúre vzťahov medzi umením a spoločnosťou. V tejto súvislosti stanovil až tri sféry sociologického výskumu umenia. Ako prvý vyčlenil pomer umelca k spoločnosti. Do popredia postavil napríklad otázku, do akej miery vplýva na tvorbu umelcov ich sociálny pôvod. Na druhé miesto zaradil oblasť problémov, ktoré sú viazané na sociálnu funkciu umenia. Ozrejmil hlavne pojmy ako vnímateľ, publikum či konzument, ale zaoberal sa sčasti aj estetickým vkusom a ohlasom umeleckých diel v spoločnosti. Do tretice sa sústredil na pomer medzi umeleckými dielami a spoločenskými útvarmi, v ktorých vznikajú. Tento pomer označil za zložitý, zdôrazniac, že umenie nie je pasívnym odzrkadľovaním týchto útvarov, hoci určitá korešpondencia tu existuje.

V ďalšej časti prednášok predstavil dovtedajšie náhľady na sociálne aspekty umenia. Začal myšlienkami Augusta Wilhelma Schlegela a Hippolyta Taina a postupne prešiel až k ruskému formalizmu a štrukturalizmu. Osobitnú pozornosť venoval aj marxistickej estetike, no v danom období k nej zaujímal ešte kritický postoj. Jedna z jeho výhrad sa týkala otázky imanencie vo vývoji umenia. Na margo toho uviedol, že marxistická teória posudzuje vývinové aspekty umenia len z hľadiska vývoja spoločnosti, no úplne ignoruje fakt, že umenie podlieha aj zmenám, ktoré plynú z jeho vnútorného uspošobenia: „[...] hoci sa umenie vyvíja v istom vzťahu k vývinu spoločnosti, má aj svoju špecifickú zákonitosť, ktorá ho do istej miery od tohto vývinu osamostatňuje – táto svojbytnosť je daná tým, že ako súčasť kult[úrnej] nadstavby je iba v sprostredkovanom a nie priamom, bezprostrednom vzťahu k ekon[omickej] základni.“ V nadväznosti na túto poznámku ešte M. Bakoš dodal, že „marx[istická] sociológia umenia často podľahla sklonu mechanicky odvodzovať nielen všeob[ecný] vývin umenia, ale aj konkrétne formy estet[ickej] štruktúry z hospod[árskych] pomerov spol[očnosti].“ Z týchto hodnotení vyplýva, že pred rokom 1948 sa M. Bakoš ešte s marxistickým pohľadom na otázky umenia plne nestotožnil.

Posledné časti prednášok venoval otázke začlenenia umeleckej tvorby do širších kultúrno-spoločenských rámcov. Detailnejšie to vysvetlil na príklade literárnej tvorby, ktorá je často ohraničovaná kategóriami ako literárne prostredie, literárna škola či literárny život. Následne sa ešte zaoberal pomerom medzi umeleckou tvorbou a ideológiami alebo súvislosťami medzi estetickou a sociálnou funkciou umenia.

Z povojnového obdobia stoja za pozornosť aj Bakošove prednášky z predmetu štruktúra básnického diela, ktorý vyučoval v zimnom aj letnom semestri akademického roka 1946/1947.²⁴ Cieľom týchto prednášok bolo oboznámiť študentov s aktuálnymi poznatkami o estetike básnickej tvorby. Pri výklade položil dôraz hlavne na výskumné aspekty ruského formalizmu a štrukturalizmu, no miestami načrtoval už aj marxistický prístup. Jeho základná téza znela, že básnické dielo predstavuje špecifickú jazykovú štruktúru a jeho hlavnou funkciou je vyvolávať estetický zážitok. Pokiaľ ide o náplň týchto prednášok, najskôr v nich definoval pojem štruktúry, čím jasne vymedzil svoje východiská. Aj z dnešného hľadiska pôsobí významne jeho charakteristika štruktúry ako energetického

24 Prednášky sú uložené v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine, fond M. Bakoš, sign. 190 Z 37.

a dynamického systému. K prvej z týchto dvoch vlastností poznamenal, že každá zložka štruktúry má svoju špecifickú funkciu („každá z jej zložiek má v jednote svoju funkciu, ktorá ju do štruktúry celku zaraďuje s ním spája“). Dôkazom toho je aj básnické dielo, ktoré pozostáva zo sémanticky i štylisticky diferencovaných prvkov. O dynamike štruktúry potom uviedol, že vyplýva z premenlivosti jednotlivých funkcií („funkcie a ich vzťahy sa neustále menia“).

Ďalšiu dôležitú časť prednášok venoval básnickému jazyku. V súlade so základnými tézami štrukturalizmu najskôr zdôraznil jeho estetickú funkciu. Porovnal to aj so spisovným jazykom, ktorý sa vyznačuje dorozumievacou funkciou. Pre lepšie ozrejmienie rozdielu napríklad uviedol, že básnický jazyk môže naplňať svoj účel aj vtedy, keď porušuje spisovnú normu. Všetko závisí len od toho, či sú nespisovné slová, ako napríklad dialektizmy alebo slang, použité funkčne, t. j. či majú v štruktúre básnického diela svoje opodstatnenie. Aj z toho dôvodu nakoniec básnický jazyk definoval ako funkčný útvar jazyka, ktorý nie je druhom ani súčasťou spisovného jazyka, hoci spolu úzko súvisia („*spis[ovný] jazyk tvorí stále prítomné pozadie, na kt[orom] sa odrážajú estet[icky] zámerné odchýlky, deformácie jazyka*“). V ďalšej časti prednášok sa zaoberal problematikou verša so špeciálnym zameraním na jeho rytmické charakteristiky. Do veľkej miery nadviazal na svoju knihu *Vývin slovenského verša* (1939), ktorá bola vôbec prvou verzologickou monografiou na Slovensku. Aj tu najskôr prezentoval teórie veršového rytmu a až potom charakterizoval kľúčové pojmy a kategórie z danej oblasti. Z historických podôb slovenského verša bližšie predstavil sylabický verš štúrovskej poézie a sylabotonický verš hviezdoslavovskej poézie.

V závere prednášok priblížil ešte niekoľko špecifických problémov básnickej tvorby. Zaoberal sa napríklad zmenami, ktoré nastávajú v štruktúre básnického diela pod vplyvom individuálnych dispozícií autorského subjektu a zároveň pod vplyvom literárneho publika. Na pozadí tejto otázky predstavil študentom aj problematiku kultúrnej superštruktúry, čo bola v tej dobe ešte nová a neprebádaná téma. Na okraj toho poznamenal, že básnické diela predstavujú zložité významové celky, ktorý vznikajú v zhode so životnými potrebami a hodnotami ich tvorcov.

Bakošove prednášky o štruktúre básnického diela majú ucelený charakter. Zaujímavosťou je, že v nich dôsledne rozobral aj také problémy, ktorým sa nikdy predtým a ani potom na odbornej úrovni nevenoval. Týka sa to napríklad vzťahu medzi jazykom a témou alebo rozdielu medzi básnickým pomenovaním a emóciami. Z hľadiska ďalšieho vývinu slovenskej literárnej vedy je len škoda, že tieto prednášky nikdy nerozpracoval do podoby monografie. Kniha s takýmto zameraním mohla mať výraznejší vplyv hlavne na rozvoj literárnoteoretických disciplín.

Obe spomenuté prednášky predstavujú z formálneho aspektu dobre zachované archívne materiály. Aj keď sú zapísané rukou, pôsobia prehľadne a dajú sa – okrem niekoľkých miest – dobre prečítať. Na štylistickej úrovni patrí k ich špecifikám fakt, že popri pasážach s ucelenými vetami a pomerne rozsiahlymi komentármi obsahujú i pasáže, ktoré tvoria len heslovité poznámky. Podľa rôznych značiek, ako sú napríklad výkričníky alebo podčiarknutia, vieme určiť, ktoré pojmy alebo fakty M. Bakoš zdôrazňoval. Pre historické ukotvenie prednášok je veľkou výhodou, že sú na nich dôsledne zapísané aj dátumy prezentácie. Väčšina z nich sa nachádza v horných rohoch použitých papierov.

M. Bakoš intenzívne prednášal na univerzitetnej pôde aj po roku 1948, no žiadna podobná ukážka z toho obdobia sa v archívoch nenachádza. Oprieť sa možno len o publikácie, ktoré vtedy vydával pre pedagogické účely. Jednou z nich je príručka *O socialistickom realizme* (1952), ktorú odporúčal svojim študentom ako základný zdroj informácií o historickom vývine a všeobecných charakteristikách socialistického realizmu.²⁵ Kniha potvrdzuje, že po roku 1948 nastal v jeho vedeckej činnosti zvrät. Jednoznačným príkladom k marxistickej ideológii sa odvrátil od svojho predošlého výskumu a začal akcentovať dobovo poplatný prístup k literatúre. Dnes sa táto práca uvádza hlavne ako príklad autorovho podielu na dobových deformáciách v slovenskej literárnej vede.²⁶

Okolnosti a súvislosti

Na pôsobenie M. Bakoša v univerzitnom prostredí vplývali rôzne okolnosti. K tým, ktoré mali všeobecný presah a netýkali sa len jeho osoby, patrila kultúrno-spoločenská situácia v Československu po druhej svetovej vojne. Ako zlomový sa v tejto veci ukázal rok 1948 s nástupom komunistov k moci. V dôsledku vtedajších udalostí sa podstatne zmenil nielen obsah univerzitného vzdelávania, ale aj jeho organizácia. Jednotlivé univerzity v krajine stratili nezávislosť a boli vystavené politickému tlaku, čo malo za následok aj personálne čistky. Osobný podiel M. Bakoša na týchto zmenách možno vidieť hlavne v jeho pôsobení na čele spomenutej komisie pre reformu vysokoškolského štúdia.

Niektoré z uvedených okolností však mali osobnejší ráz. Za zmienku stojí najmä spor, do ktorého sa M. Bakoš dostal s kolegom z univerzity Levom Hanzelom. Tento marxisticky orientovaný filozof bol ešte predtým výrazne činný v Ústrednom výbore Komunistickej strany Slovenska. Pôbil tam ako ideológ a zároveň viedol stranícku školu. Zamestnancom univerzity sa stal až v roku 1949. Po príchode bol poverený založením Katedry dialektického a historického materializmu, ktorú potom aj riadil. Okrem vyučovania ešte dohliadal ako člen rôznych rád a komisií na ideologické smerovanie univerzity. Neskôr, konkrétne od roku 1958 pôbil ako dekan filozofickej fakulty.

Podstata celého sporu sa týkala Bakošovho pobytu vo vyšetrovacej väzbe. V odbornej literatúre sa o tom nepíše často, no faktom je, že začiatkom leta 1951 bol zatknutý policajnými orgánmi a potom väzobne stíhaný pre podozrenie z ekonomickej trestnej činnosti.²⁷ Vzniesli voči nemu obvinenie, že si ako generálny tajomník Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1945 až 1948 protiprávne privlastnil časť zvereného majetku a zároveň zlým hospodárením spôbil akadémii nemalé finančné škody. Vo väzbe strávil zhruba

25 BAKOŠ, Mikuláš: *O socialistickom realizme*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1952.

26 Porov. MIKULA, Valér (Ed.): *Slovník slovenských spisovateľov*. 2. vyd. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 59.

27 M. Bakoš sa dostal do nepriazne komunistickej moci už na jar 1951 v dôsledku známeho aktívu slovenských spisovateľov-komunistov, kde bol spolu s Michalom Chorváthom, Alexandrom Matuškom, Vladimírom Mináčom a Dominikom Tatarkom zaradený do skupiny stúpcov tzv. buržoázneho nacionalizmu v slovenskej literatúre a literárnej vede. Porov. ŠEFRÁNEK, Július: *Niektoré ideologické problémy našej literatúry*. Kultúrny život 6, 1951, č. 15, s. 1–3, 7.

trištvrté roka, no pred súd sa nikdy nedostal, keďže trestné stíhanie voči nemu bolo zastavené ako neodôvodnené.²⁸ Keď sa potom začiatkom roka 1952 vrátil z vyšetrovacej väzby na univerzitu, okamžite obvinil L. Hanzela, že bol hlavným iniciátorom jeho zaisťovania. O tejto veci aj viackrát (niekedy písomne, inokedy ústne na rôznych zasadnutiach) informoval výbor základnej organizácie Komunistickej strany Slovenska na univerzite. V jednom z listov, ktorý odoslal tomuto výboru, vykreslil L. Hanzela ako bezcharakterného jedinca, ktorý mu chcel ublížiť z nízkych karieristických pohnútok. Na tomto mieste vyjadril aj žiadosť, aby bol jeho univerzitný kolega za všetky krivé obvinenia a ohováranie braný na zodpovednosť.²⁹

Keďže vyjadrenia M. Bakoša boli závažné a týkali sa popredného člena vtedajšej akademickej obce, výbor požiadal komisiu straníckej kontroly na univerzite, aby sa vec preskúmala. Komisia tejto žiadosti vyhovelá, ale dospela k záveru, že obvinenia vznesené voči L. Hanzelovi sú nepravdivé.³⁰ Ani neskôr, keď sa M. Bakoš opakovane pokúšal celý prípad otvoriť (najintenzívnejšie to bolo v rokoch 1954, 1957 a 1959), nebola L. Hanzelovi preukázaná žiadna vina. Nakoniec sa celá kauza otočila proti M. Bakošovi, ktorému bolo vyčítané, že svojimi obvineniami voči kolegovi L. Hanzelovi porušuje stranícku disciplínu a narúša plynulý priebeh univerzitného života.³¹ Aj tieto peripetie napokon prispeli k tomu, že v roku 1960 univerzitu opustil. Neskôr tam chodieval hlavne na obhajoby dizertačných a habilitačných prác, ale uskutočnil aj niekoľko hosťovských prednášok.

Uvedená kauza dokazuje, že Bakošovo pôsobenie na univerzite sa nezaobišlo bez nepríjemných situácií. Podstatne lepšie podmienky pre svoju prácu mal až v šesťdesiatych rokoch, k čomu prispeli aj uvoľnenejšie spoločenské pomery. Situácia vtedy priala najmä jeho iniciatíve založiť na pôde Slovenskej akadémie vied pracovisko so špeciálnym zameraním na výskum v oblasti porovnávacej literárnej vedy a prekladu. Pracovisko vzniklo v roku 1964 pod názvom Ústav svetovej literatúry a jazykov a jeho prvým riaditeľom bol práve M. Bakoš. Vo funkcii pôsobil až do svojej predčasnej smrti v roku 1972.

Mikuláš Bakoš v spomienkach

Pre poznanie Bakošovho pôsobenia na akademickej pôde predstavujú dôležitý zdroj informácií ešte spomienky jeho bývalých študentov. Od iných dokumentov sa líšia v tom, že majú výrazne subjektívny rozmer. Prejavuje sa to najmä v dôraze na reflexívnosť a zážitkovosť, čo sú aj hlavné žánrové charakteristiky memoárovej literatúry. Ako limitujúci sa javí azda len fakt, že nemáme k dispozícii spomienky M. Bakoša. Nateraz ani nie je jasné, či ich vôbec plánoval napísať.

28 TEPLAN, Dušan (Ed.): *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016, s. 182.

29 Porov. *Zpráva výboru ZO KSS k otázke s. prof. Mikuláša Bakoša*. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. 190 AS 2.

30 Tamže.

31 TEPLAN, Dušan (Ed.): *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016, s. 182.

Jeho pedagogickú činnosť zo všetkých študentov najpodrobnejšie opísal literárny kritik a historik Vladimír Petrík. Urobil to v rozhovore s generačne mladším kolegom Vladimírom Barboríkom, ktorý vyšiel knižne pod názvom *Hľadanie minulého času* v roku 2009. Len dodajme, že V. Petrík navštevoval bratislavskú univerzitu v rokoch 1950 až 1955. Patril medzi prvých študentov, ktorí na nej absolvovali kombináciu slovenčina a literárna veda. Okrem M. Bakoša boli jeho pedagógmi Vincent Blanár, Andrej Mráz, Štefan Peciar, Milan Pišút alebo Ján Stanislav, zo spolužiakov možno spomenúť Štefana Druga, Kornela Földváriho, Júliusa Nogeho a Pavla Mazáka. Po ukončení štúdií sa stal pracovníkom Ústavu slovenskej literatúry SAV, kde pôsobil až do dôchodku.

V rozhovore, ktorý má memoárový základ, vykreslil Bakošovu pedagogickú činnosť na začiatku päťdesiatych rokov. Najskôr uviedol pár poznámok k jeho prednáškam z teórie literatúry. Údajne v nich staval do popredia literárneho vedca ruského pôvodu Leonida Ivanoviča Timofejeva, ktorý vtedy patril k hlavným teoretikom socialistického realizmu. Dôležitá je tiež poznámka, že M. Bakoš odmietal so svojimi študentmi hovoriť o štrukturalizme či ruskom formalizme, hoci to nebolo tak dávno, čo tieto vedecké smery podporoval. Z Petríkových spomienok je zrejmé, že ako pedagóg nenaplnil všetky jeho očakávania: „*Mikuláš Bakoš nám prednášal teóriu literatúry, žiaľ, vychádzal pritom už len z Timofejeva, ktorého Teória literatúry práve vyšla v češtine. Bola to práca zdôvodňujúca metódu socialistického realizmu ako epochálny plod historického vývinu. V tomto duchu publikoval niekoľko prác aj M. Bakoš. Z jeho brožúry O socialistickom realizme z roku 1952 sme sa aj učili. Čo sme mu zazlievali, bolo, že sa odmietal s nami baviť o štrukturalizme, ktorého bol na Slovensku čelným predstaviteľom, či o ruskom formalizme, z ktorého sám vyšiel a ktorý propagoval vydaním antológie Teória literatúry – výber z formálnej metódy.*“³²

V ďalšej časti rozhovoru opísal V. Petrík spôsob, akým M. Bakoš prednášal a zároveň skúšal svojich študentov. Z nasledujúceho opisu vyplýva, že k obom aktivitám volil zodpovedný prístup: „*Mikuláš Bakoš ako prednášateľ: prednášal spamäti, na stole pred sebou mal len malý papierik, zrejme s bodmi, a občas doňho pozrel. Prednášal takmer bez pohnutia, jediný pohyb bol pohyb ceruzky, ktorú otáčal v rukách. Prednášal však zaujímavo, takže sme pozorne počúvali. Na rozdiel od A. Mráza skúšal veľmi dlho, podrobne, už sme všetko povedali, čo sme vedeli (väčšinou od neho), a stále mu to bolo málo. Známkou ‚výborná‘ dával ťažko.*“³³

Stojí za pozornosť, že V. Petrík neopomenul v rozhovore spomenúť ani problémy, ktorým musel M. Bakoš čeliť v dôsledku svojho sporu s L. Hanzelom. Na okraj tejto problematiky poznamenal: „*Neskôr ho na fakulte zúrivo prenasledoval rýchlo marxista Lev Hanzel (marxizmus nám začal prednášať ako druhoročiak!), takže M. Bakoš musel z fakulty odísť. Prišiel do nášho ústavu, teda Ústavu slovenskej literatúry (bolo to v roku 1960), a keď najmä jeho zásluhou vznikol Ústav svetovej literatúry a jazykov SAV (1964), stal sa jeho riaditeľom. Marxista L. Hanzel však nevydržal proces ideovej liberalizácie v Československu a odišiel prednášať svoj marxizmus do Mekky vtedajšieho dogmatizmu – do Berlína (východného, pochopiteľne).*“³⁴

32 PETRÍK, Vladimír: *Hľadanie minulého času*. Bratislava: Slovart, 2009, s. 61.

33 Tamže, s. 62–63.

34 Tamže, s. 62.

Z ďalších Bakošových študentov, ktorí opísali jeho pedagogické pôsobenie, možno uviesť literárneho historika a komparatistu Rudolfa Chmela. Ten študoval na bratislavskej univerzite od polovice päťdesiatych rokov, presnejšie v rokoch 1956 až 1961. Spomienky na svojho profesora podal v článku *Zajatci svojej generácie* z roku 2010 a následne zopakoval v knihe *Úvod do pamäti* z roku 2019. Podobne ako V. Petřík, aj on opísal, ako vtedy M. Bakoš odmietal svojich študentov oboznamovať s ruským formalizmom. Problém mohli vyriešiť jedine tak, že siahli po jeho antológii prác ruských formalistov, ktorá vyšla ešte počas druhej svetovej vojny. Okrem toho sa R. Chmel zmienil aj o L. I. Timofejevovi, čo len potvrdzuje, aký dôraz vtedy M. Bakoš kládol na jeho práce. Tentoraz sa v texte spomína Timofejevov *Stručný slovník literárnovedných termínov*, ktorý na Slovensku vyšiel v roku 1956.³⁵ Slovník sa metodologicky opiera o marxistický výklad literatúry, pričom hlavnú pozornosť venuje socialistickému realizmu. Na jeho vydaní mal veľký podiel práve M. Bakoš, ktorý ho aj autorsky doplnil spolu s Rudom Brtňanom: „*Naši učitelia na fakulte nás do literatúry 19. a 20. storočia uvádzali s mnohými obmedzeniami tých čias, čo bolo, pravdaže, príznačnejšie pre literatúru 20. storočia, no predsa len sme neboli odkázaní iba na prednášky a semináre, ale aj na ich spomínané práce spred roku 1948, či iné dostupné časopisecké pramene. [...] Medzi inými napríklad Bakošov výber z ruských formalistov Teória literatúry, ktorý bol pre nás nadhlo tou najlepšou učebnicou teórie literatúry, s tým Timofejevom neporovnateľnou. Keby sme nepoznali takto vlastne autenticky – v Bakošovom výbere aj preklade – Šklovského, Tyňanova, Jakobsona, Ejchenbauma a ďalších ruských formalistov, nebodaj by sme mohli uveriť tomu, že čo sa o nich písalo roku 1956 v spomínanom Slovníku literárnovedných termínov,³⁶ a to nebolo nič pozitívne [...] Inak z Bakošovho seminára z teórie literatúry v piatom ročníku, teda na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov, sme sa veľa podnetného nedozvedeli (sám som mal trojhodinový referát o aktuálnej diskusii o socialistickom realizme v ideologickom časopise ÚV KSČ Nový mysl!).“³⁷*

Obe spomienky sa viažu na Bakošovu pedagogickú činnosť v päťdesiatych rokoch. Prínosné sú najmä vo vykreslení vzťahov, ktoré si k jeho osobe utvorili študenti. Podľa všetkého k nemu prechovávali úctu, no zároveň pociťovali aj sklamanie, že akcentoval len dobovo poplatné chápanie literatúry. Ak sa aj chceli oboznámiť s koncepciami, ktoré presadzoval ešte pred príklonom k marxizmu, museli si vypomôcť sami. Za smerodajnú považovali jeho antológiu s prácami ruských formalistov, ktorá vtedy zjavne plnila ešte iné funkcie než len funkciu sprostredkovateľa jedného z moderných výkladov literatúry.

Záver

Pôsobenie M. Bakoša v úlohe pedagóga na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave vyznieva z dnešného hľadiska rozporuplne. Aj keď je zrejmé, že k tejto profesii pristupoval vždy s plnou vážnosťou a zodpovednosťou, vo vyučovacom procese

35 TIMOFEJEV, Leonid Ivanovič: *Stručný slovník literárnovedných termínov*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1956.

36 R. Chmel názov slovníka mierne skrátil.

37 CHMEL, Rudolf: *Úvod do pamäti*. Bratislava: Kalligram, 2019, s. 99–100.

sa nevyhol vyhranenej ideologickej tendenčnosti. Preukázali sme, že pomerne dlhé obdobie viedol svojich študentov k jednostrannému výkladu literatúry, vychádzajúceho z hlavných ideí a koncepcií marxizmu. Okrem jeho osobných preferencií a cieľov však treba v tejto súvislosti vziať do úvahy aj kontexty doby, v ktorej pôsobil. Jeho pedagogická činnosť bola úzko zviazaná s vtedajším stavom myslenia o literatúre a v nemalej miere odrážala aj vývoj vysokoškolského vzdelávania na Slovensku. Z tohto hľadiska sa Bakošovo pôsobenie na bratislavskej univerzite nedá posudzovať bez ohľadu na širšie kultúrno-spoločenské rámce, ktoré vytvárali jeho základné podmienky a predpoklady. Jedinou nezodpovedanou otázkou zostáva, ako sa neskôr, po návrate k svojim predošlým vedeckým postojom stal k danému obdobiu. Na zodpovedanie tejto otázky nemáme žiadne relevantné zdroje.

Literatúra

- BAKOŠ, Mikuláš (Ed.): *Teória literatúry. Výbor z „formálnej metódy“*. Trnava: Urbánek a spol., 1941.
- BAKOŠ, Mikuláš: *K problémom sociológie umenia*. Philosophica Slovaca 1, 1946, s. 233–236.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Literatúra a nadstavba. Metodologické štúdie k dejinám slovenskej literatúry*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1960.
- BAKOŠ, Mikuláš: *O socialistickom realizme*. Bratislava: Štátne nakladateľstvo, 1952.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Problémy sociológie literatúry*. In: SCHÜCKING, Levin Ludwig: *Sociológia literárneho vkusu*. Trnava: Urbánek a spol., 1943, s. 5–12.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Proti kozmopolitizmu v literárnej vede*. Nové slovo 8, 1951, č. 19, s. 383–384.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Stalin a umenie*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1953.
- BAKOŠ, Mikuláš: *Vývin slovenského verša*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1939.
- CHMEL, Rudolf: *Úvod do pamäti*. Bratislava: Kalligram, 2019.
- CHMEL, Rudolf: *Zajatci svojej generácie*. Slovenská literatúra 57, 2010, č. 2, s. 134–138.
- MIKULA, Valér (Ed.): *Slovník slovenských spisovateľov*. 2. vyd. Bratislava: Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005.
- PAŠTEKOVÁ, Soňa – TEPLAN, Dušan (Eds.): *Mikuláš Bakoš – pluralitný literárny vedec v metodologickej diskusii dneška*. Bratislava: Veda, 2022.
- PETRÍK, Vladimír: *Hľadanie minulého času*. Bratislava: Slovart, 2009.
- Soznam osôb, ústavov a štátnych skúšobných komisií podľa stavu na začiatku študijného roku 1946/1947*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1946.
- Soznam osôb, ústavov a štátnych skúšobných komisií podľa stavu na začiatku študijného roku 1948/1949*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1948.
- Soznam osôb, vedeckých odborov, seminárov a prednášok. Študijný rok 1949/1950*. Bratislava: Filozofická fakulta Slovenskej univerzity v Bratislave, 1949.
- Soznam prednášok, ktoré budú na Slovenskej univerzite v Bratislave v letnom semestri študijného roku 1947/1948*. Bratislava: Akademický senát Slovenskej univerzity v Bratislave, 1947.
- ŠEFRÁNEK, Július: *Niektoré ideologické problémy našej literatúry*. Kultúrny život 6, 1951, č. 15, s. 1–3, 7.
- TEPLAN, Dušan (Ed.): *Mikuláš Bakoš a moderná literárna veda*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2016.

TIMOFEJEV, Leonid Ivanovič: *Stručný slovník literárnovedných termínov*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1956.

VARSÍK, Branislav (Ed.): *Päťdesiat rokov Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1969.

Zoznam prednášok na Filozofickej fakulte v školskom roku 1958/1959. Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1958.

Archívne materiály

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin; osobný fond Bakoš Mikuláš.

PhDr. Dušan Teplan, PhD.

Katedra slovanských filológii

Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

Štefánikova 67, 949 01 Nitra, Slovenská republika

dteplan@ukf.sk

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.
